

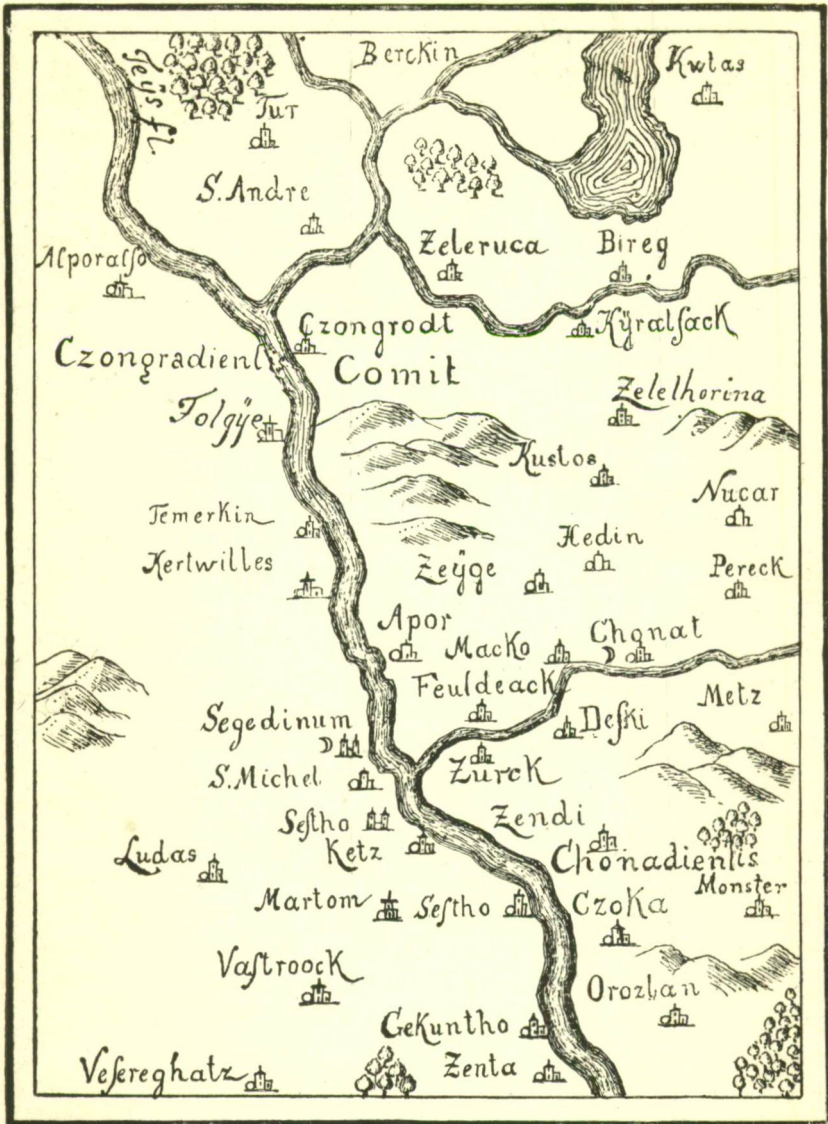
A király hazánkból a törököt kiűzni, ez pedig Bécsset elfoglalni törekszik. — A török vereségei. — Bercsényi és Tököli. — Utóbbik táborozása a délvidéken. — Ezt a mozgó hadseregek s különösen a császáriak dulják és nyomor-
gatják. — A tatárok Szentesen. — A császáriak Szegedet támadják. — Bécsben az alföld visszafoglalására kerítik a sort. — Szegedről a törököt kiverik. — Bercsényit annak kapitányává nevezik ki. — Veteráni a tatárokat határunkban megveri. — A város a császáriak hatalma alá kerül, de a török és Tököli is adózásra szorítja. — A drágaság. — Elcsészállításaink. — Mindenfelől zsarolnak, de kivált a németek. — Caraffa katonai kormánya alá jutunk. — A király katonáit a rablástól tiltja. — A város lakosai messze kiterjesztik a határt. — A Semseyek földesurasága. — A király hatalma mindinkább megerősödik itt. — A Csomaközgyek Batidán. — A dézma felett a váci püspök és a császáriak összetűznek. — A gyulai török pasa is adót követel. A török, a császáriak és Tököli hadjáratai e vidéken. — Utóbbiak kegyetlenkedései városunkban. — Tököli elhagyja e vidéket. — A város Bercsényi védő szárnyaira bizza magát s a pusztákért is neki adózik. — Sámson és Fecskés birtokjogát a Semseyek újra rendezik. — A török végső erőfeszítései az alföld megtarthatásáért. — E czélból Tökölit is újra ide rendeli. — A császáriak újabb, iszonyu pusztításai. — A szultán az alföldet Gyulavár élelmezésére szorítja; de ez a császáriaknak szállít elcséget. — A török dühöngése e miatt. — A lakosság elmenekül a török-tatár rablók elől s üresen hagyja a várost. — Az egész vidék pusztaságra jut a katonai zsarolások és kegyetlenkedések miatt. — A kuruczok szorultsága e vidéken. — Gyula várát visszafoglalják a töröktől.

1683—1695.

Ugyanez időben kapott halálos dőfést az óriási török hatalom, minek következtében ennek magyarországi uralma végéhez sietett.

XI. Imre pápa Európa fejedelmeit és népeit ugyanis szövetségre bírta oly célból, hogy Lipót királyunkat segítsék az ozmánt hazánkból kiűzni. Maga a lelkes főpap roppant összegeket küldözgett a hadjáratra a szövötkezett feleknek s a magyar egyházi javadalmak egy részét is arra a célra rendelte fordíttatni. Másfelől Mohamed szultán azt tette fel magában, hogy Magyarországból a németet szorítja ki teljesen, s annak fővárosát, Bécsét elfoglalja, minek foganatosítása végett Kara Musztafa nagyvezért 250 ezrenyi hadsereggel utnak is indítá. A harci szerencse azonban végleg a félhold ellen fordult. Bécs alatt Szobieszky lengyel király részéről s hazánkban Párkányinál iszonyu vereségeket szenvedett. Eszter- | 1683. szept. gom, Vác, Visegrád, Érsekújvár, Pest visszafoglaltattak. Tökölit hivei nagy része, ezek közt Bercsényi is odahagyta, a föld népe is csakhamar elidegenült tőle, mivel a hadi terheket ő is csakhamar arra róttá rá, sőt a személyes felkelésre is kötelezte: egyébként pedig hadait az Erdély felől N.kunságba törő s iszonyu pusztításokat elkövető tatár sereggel egyesítette; | 1683. jun. aztán Kecskeméten, majd a felvidéken, majd meg Eszéken táborozott, hogy az országot folytonos rablások közt sietve elhagyó török seregnek támogatására legyen. A bosszus török a kurucz vezért elfogatta, de csakhamar szabadon eresztette s Gyulára rendelte, hogy por- | 1686. jan. tyázó csapataival ennek a várnak segítségére legyen.

Az Alföldre pedig még csak most következett el a legnagyobb nyomorgattatás időszaka. A töröknek legkevésbé sen állott módjában azt megvédenie, Hevest, T.sz.miklóst, Szolnokot, Szarvast, Aradot (utóbbikat jórészt a kurucokból lett labanczok) már visszafoglalták tőle:

48. sz. H.m.vásárhely vidéke 1687-ben.

Részlet Theod. Tscherning térképéből. (»Das von den Türken lang gequälte, nun durch die Christen neu besetzte Königr. Hungarn.« Nürnberg, 1687.)

de Szegedet, Csanádot és Gyulát még kezében tartotta, habár az élelmezés ezekben igen nagy nehézséggel járt, mert a tiszántuli, ugyszintén a duna-tisza-közi, részek általában a németek hatalmába jutottak. Ezekről azonban hiába kértek a mieink oltalmat, sőt magok is »az egész alföldség feldaraboltságát« helyezték kilátásba, mert a török várak élelmezését minden áron lehetetlenné kellett tenni. A vidék nagyrészének tehát, mely a tatárdúlást kikerülte, vagy sivataggá kellett tétetnie, vagy pedig a német sereg élelmezését és tartását viselnie. A német tábornokok a fő haditanácstól nyert utasításaik következtében hajthatatlanok voltak s a községi és vármegyei tisztviselőket fenyegetések, fogság, s olykor kizsárolások által is kényszerítették, hogy a kirovásokat hajtsák be. Így Caraffa a kecskeméti bírákat »a Szeged táján nyársba vonatott bírák« példájával ijesztgeté.¹ A végbeli magyar katonaság szokása szerint szintén meg-meg szállotta a községeket s azok »tartozáson felül való gazdálkodásuk kicsikarásait, birságolásait, rablásait, zab és széna erőszakos elhurczolásait, fuvarozásait, embergyilkosságait hosszú volna elszámolni, annyira, hogy a szegény népre nézve a csapások és gyászos elpusztulásnak nincs oly neme, mellyel a katonaság által ne háborgattatnék, úgyhogy ezek miatt az éhségtől több helyen elvész.«² Caraffa egynémelyik tábornoka kereken kimondta, hogy az alföldnek el kell pusztulnia s lakosainak kardra kell hányattatnia. Másfelől a török is szigoruan megkövetelte, hogy a város szokott adójával, ami évi 400 magy. forintot képezett, egy pár karmazsin csizmával s egyéb aprósággal, melyeket Egerbe kellett szállítania s ezen

¹ Hornyik, Kecskemét tört., III. 135.

² Gyárfásnál, I. h.

49. sz. Szeged a XVII. században.
Peeters egykoru Landtkarten-ei után.

kivül a tizeddel, melyet Szolnokba, olykor Szegedre kellett beadnia,¹ — el ne maradjon, s egyfelől itt tartotta, Szentés tájékán, a rablásból élő tatárokat,² másfelől kecsegtette a lakosságot, hogy térjen vissza szokott foglalkozásaihoz. Kihirdette pl. a szegedi országos vásárt, közeli s 1685. ápr. távoli városokat és falvakat külön-külön meghívott arra, igérvén, hogy a belgrádiak is 15 hajó portékával eljönnek ide, steff.³

A bécsi főhaditanács által elvégzett taktikának elsőben is a békésmegyei még fennálló, különben csekély számú községek estek áldozatául, melyek lakosai szerte futottak.⁴ 1686. jan.—márcz. Szolnokról az év elejétől kezdve ismételen vonulnak le császári csapatok (Heissler tábornok) Szeged visszafoglalására, hol Tököli is felkelőivel és a keze alá adott török-tatár csapattal táborozott. Amazok nagy veszteségeket okoztak az egyesült csapatokban, de ezáltal a vár ostromára nem került sor. Amint azonban Buda megvételehez remény volt, s az alföld visszafoglalása- 1686. szept. nak foganatosítását Bécsben elhatározták, egy másik császári sereg, mely Erdély felé akarta az összeköttetést fentartani, Wallis és Veteráni tábornokok vezérletök alatt, körülzárolta a várat. A nagyvezér segélyére sietett ugyan a fontos helynek, de a vigyázatlant Wallis hirtelen meglepte s tönkre verte. A vár ekkor 1686. okt. 22. önként meghódolt. Ostromában hősiességet vett Bercsényi, Miklós is hasonnevű fiával. Utóbbikat a külső erősségekben elhelyezett magyar csa-

¹ Beschreibung des Orths Wasserhely, 1701. szept. 7-ről, Orsz. Itr. Urb. et Conscript. fasc. 221. no 19.

² Hornyik, Kecskemét története, III. 135.

³ Hornyik, i. m. II. 426.

⁴ V. ö. Karácsonyi, Békésm. tört. I. 267—270.

patok kapitányává nevezték ki igen csekély hatáskörrel, míg magát a várat németekre bízták.¹ A vár bevétele előtt néhány nappal Veteráni Vásárhely és Szentés határán a vár segítségére siető török-tatár hadakat verte meg,² azután pedig Csanád visszavételére került a sor: mire a tatárok bosszúból a környéket, Makót és Szentlőrinczet pusztasággá változtatták.³ Minthogy a császáriak ezután a Tisza mindkét partját megszállották, városunk az ő hatalmuk alá került s a törökkel minden összeköttetést megszakítani kényszerült. Tököli egy ideig Gyulán tartotta táborban híveit. A császáriak megtiltották, hogy neki, vagy a töröknek adózzunk, mert ez utóbbik, Buda és Szeged elvesztése után is követelte az adót, mit a városok, Kőrös és Kecskemét is, féltőkben egyideig be is szolgáltatottak, de ugyanakkor a császáriaknak, sőt a vidékünkön szerte portyázó kurucoknak is külön-külön adóztak s élelmi szereket stb. szállítottak minden irányban nagy fáradsággal és veszedelmek között (mert a szállítással megbízottakat néha utközben is megtámadták), másfelől természetesen ezerféle zaklatást és sérelmet szenvedtek, amiatt, hogy a gyulai és egri pasák követeléseinek készséggel nem engedtek. Így sikerült nagy összegeken megvásárolniok életüket és megmaradásukat.⁴ Ez időtájon legbecsesebb és leg- 1686.

¹ Türkenkrieg Ao 1686. Hamburg, 1699. 94—95. l. Továbbá P. C. B. Han, Alt und Neu Pannonia, 1686. 742. Hungar. Türkische Chronik 1686. 164, 256, 296. ll. Reizner, Szeged tört. I. 162. U. ő Szeg. Híradó 1886. 219. sz. Thaly, Bercsényi család, I. 312—314.

² Palugyay, M. orsz. l. uj. leir. IV. 490. V. ö. Hornyik, II. 135.

³ Borovszky, i. m. II. 239, 309. 310.

⁴ A város 1754.-iki fölségfolyamodványa a ref. egyház jkvében, I. 85. l. Hornyik, Kecskemét története, II. 314, 461, 470.

keresettebb cikk e vidéken a gabona volt, melyet a pusztaságban heverő Alföld általában igen kis mennyiségben termelt, s ezt is nagyon megapasztotta a háboru, úgyhogy e miatt az élelmiszerek igen megdrágultak, ami Török- és Magyarországon egyaránt keservesen érezhető lett.¹ A város lakosai ez időtájt az alföldi közlekedéssel meglehetősen tájékozottak lévén, részint mint utmutatók szolgáltak a császáriak táborában, midőn ezek a délvidéket keresztül-kasul járták s annak erősségét sorra hódoltatták, részint, mint kenyér- és takarmányszállítók tettek annak megbecsülhetetlen szolgálatakat.² Solymos, Lippa, Lugos, Belgrád ily módon foglaltattak vissza a töröktől. † 1688. E mellett azonban elődeink még nagyobb mérvben támogatták Tökölit, kinek hatalma alá a török e vidéket rendelte s aki a következő, felettébb súlyos évi terheket rótt a városra: készpénz 4000 tallér, tábori szekér 40, buza vagy liszt 200 köből, abrak 300 köből, vágó marha 200, juh 300, oldalszalonna 20, ezen kívül borsó, lencse, kása s egyéb kenyérekre tartozó élelmi szer.³ Minthogy pedig a Bercsényi alá rendelt szegedi külső őrség sem kapott zsoldot, hanem merőben zsákmánylásra és zsarolásra volt utalva: elképzelhető, hogy ez is el-el látogatott hozzánk, mint a környékben egyedül fennálló nagyobb helyre, hogy tőlünk a fenntartásra szükséges cikkeket szintén kicsikarja, amint az a végbeli tiszteknek és a hajdúknak rendes szokása volt.

Általában a királyi hadsereg csapatai ismét teljes erővel zsarolták és pusztították országszerte a föld népét, amint e felől a rendek a hongyülésen

† P. C. B. Han, Alt und neu Pannonia, 746, 769, 782.

² A város 1754-iki felségfolyamodványa i. h.

³ Hornyik, i. m. II. 314—5.

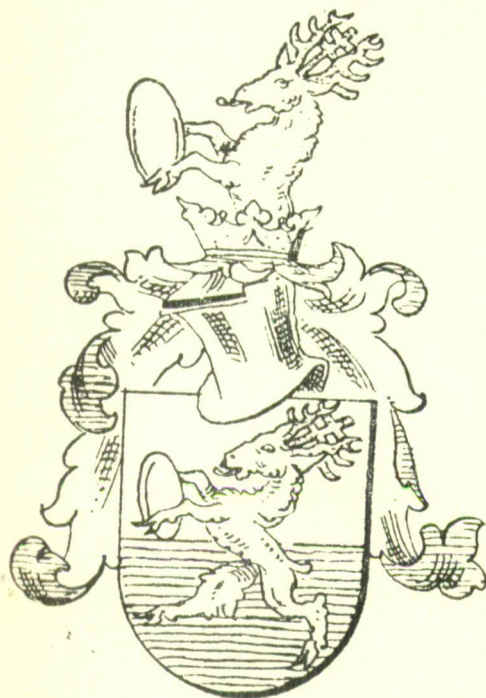
mingyárt a sérelmek elején panaszkodtak, | 1687/8. keserves színekkel rajzolván, hogy különösen a töröktől visszafoglalt helyek mennyire ki vannak élve s meggyötörve a katonai zsarolások, a mindenféle adóztatások, dézmák stb. által. A megyék szervezetét e helyeken nem állították helyre s azért ezek követeit a fentebbi országgyűlésen hiába is keressük; a katonatisztek, kiknek főparancsnoka Caraffa volt, magok vették kezökbe a polgári közigazgatást is, s amellet, hogy a községeket a fizetni valókkal irgalmatlanul nyúzták, magokhoz ragadták a földesúri és püspöki haszonvételeket, a malmok, korcsmák, mészárszékek, parókhák stb. javadalmait is.¹ A királyi kancellária Lipót nevében rendeletet küld ugyan az udvari haditanácsnak, hogy e sérelmeket szüntesse meg s a katonaság legyen tekintettel az adóbehajtásnál arra, hogy a községek és a porták nagyobbrészt már elpusztultak, a szántóföldek műveletlenül, a lakóházak üresen, vagy romban állanak, omladék és gaz borítja az egykori lakott helyeket s a koldusbotra jutott nyomorult lakosság maradványa legföljebb csak a templomok kerítésében, vagy a temetőekben lappang még:² de a katonaság az ilyen rendeletekre mit sem adott.

Vásárhelyi eleink ezalatt, habár sok nyomorgattatás és szenvedés közt, de mégis együtt voltak s az elpusztult szomszédos községek határait legalább baromtenyésztésre használták. Így legeltették Orosháza egyrészét, Fecskést, Csomorkányt, Veresegyházát, habár ez ellen a Csánády nővérek (nevezetesen: Irma, Janka Péter, később Semsey Pál, özvegye és Judit, Látrán Jánosné) Borsodmegye ónodi közgyűlésében forma

¹ Horváth M., M. orsz. tört., VI. 256, 263—5, 273—4.

² Az 1687. ápr. 23-iki rend. Orsz. It. Kanc. ír.

szerint óvást tettek, noha eleink- | 1685. ápr. 15. nek e területeket Harsányi György és Német Márton bizonyosan nem ingyen bocsátották birtokukba.¹ Bérelték Szentetornyát Sennye Istvántól,² s zálogba vették Orosháza egyrészét | 1687. Básthy Jánostól 66 frton, miután annak másik részét már előbb Básthy László szintén átbocsátotta nekik. Ter-

50. sz. Semsey czimer.³

vesztette el már régebben roppant kiterjedésű birtokait, melyeket a királyi kegy Caprara tábornok

¹ Borsodmegyei jkv ez időről hit. kivonatban a gr. Károlyi nemz. bpesti ltrában.

² Karácsonyi, Békésvm. tört., II. 315, 247.

³ Siebmacher Wappenbuch-ja után.

mészetes, hogy a királyi adományozások nem szüneteltek ily helyekre nézve sem, főleg ha meggondoljuk, hogy a kuruc lázadás miatt sokan jószág veszte-
seknek nyilvánítottak s akadt elég hazafi, aki az ekkép' gazdátlan-
ná vált birtokokat még az esetben is fölkérte.
hogyha ahoz egyelőre hozzá sem férhetett. Az imént említett Csanády Anna férje, Semsey Pál, Tököli tábornok is így

hathatós ajánlatára az ő testvéreinek, a török háboruban vitézségökkel és áldozatkészségökkel magokat kitüntetett Semsey Andrásnak, Jánosnak, Péternek, Zsigmondnak és Lászlónak ajánl 1686. máj. dékozott. Ez az adományozás 8—9 vármegyére, ezek közt Csanádra és Csongrádra, terjedt ki s igen nagyszámu falut és pusztát foglalt magában, ezek közt az elpusztult Fecskés és Mágocs rácz falukat is,¹ habár ezek nem is Semseynek, hanem nejeinek voltak tulajdonai. A szegény Csanády Anna csak mikor férje Munkácsnál kapott sebeiben belehalt, merte esdő szavait Bécsben felemelni, hogy férje miatt ne vegyék el tőle is a maga javait: minék következtében oda fenn Szirmay István kir. ítélőmesternek meghagyták, hogy az özvegyet illető jószágokat, ha ez a bíróság előtt okiratokkal igazolni tudja a maga jogait, az új adományosoktól vegye át s adja vissza 1688. jan. a »notorius« özvegyének.² S ez eljárás foganatosítható is volt, mert, habár a királyi katonaság magyar csapatai Szeged és más várakból az e tájon porlyázó kuruczokhoz átszökdöstek s a gyulai és temesvári törökökkel együtt, vagy ezek nélkül is, a közbátorságot messze vidékeken veszélyeztették, de mivel Caraffa és Veterani Temesvár és Gyula kivételével már az egész alföldet s Erdélyt is meghódoltatták, s Lippát is visszafoglalták,³ — az ország ezen része általán véve 1688. május tényleg visszakerült a magyar kormány rendelkezése alá, annyival inkább, mert a török nemsokára Tökölit is elrendelte Gyuláról s Orsova, Widdin és Drinápoly táján helyezte el. A királyi hivatalos

¹ Az adom. lev. Orsz. lt. Kancell. ir. 1686. 75. sz.

² A végrehajtó levél u. o. 1688. jan. nro 6.

³ Kurze Beschreib. des Ung. Türkenkrieges. Hamb. 1699. 172, 173.

közegek tehát százados kimaradás után újra | 1689.
megkezdték itt működéseiket. Így az eгри káptalan
a Csomaközy testvéreknek birtokaikba s ezek
közt a csanádmegeyi Batida nevü ráciz faluba
való beiktatásáról tesz jelentést.¹ Dvorni- | 1689.
kovics váczzi püspök is megbizott valakit, hogy

51. sz. Veteráni tábornok.²

írja össze Csongrádmegyéből a dézma tartozásokat. El is készült a jegyzék, még pedig úgy, hogy Kőrös és Czepléd is vármegyénkbe kebeleztettek s a legmagasb illeték, t. i. 40 firt városunkra rovatott ki.³ De ugyanezt a dézmát a császáriak is maguk-

¹ Orsz. lt. NRA fasc. 305., no 13.

² Szilágyi, Magy. nemz. tört. VII. k. után.

³ Váczi püsp. dézmajegyz. az ottani urad. Itrban.

nak követelték, sőt a visszafoglalt helyek Budáról arra köteleztettek, hogy aminő adózást pénzben, terményekben és állatokban a töröknek teljesítették, épen úgy adózzanak a császári katonai pénztárakba is.¹ Másfelől egyidejűleg Memhet, gyulai török várparancsnok, is erős fenyegetések mellett követelte tőlök, hogy küldjék be hozzá a padisah adóját.² Ugyhogy ily körülmények közt még szerencse volt a városra és vidékre nézve, hogy az uralkodó nagy árvizek miatt legalább az év egyrészében nyugton maradhattak a zsaroló katonai csapatoktól. Ambár Finger man, császári hadi biztos Szegeden, így is talált alkalmat a vásárhelyieken való erőszakoskodásra, mint aki valami okból három parasztot megbüntetett, mi ellen gr. Bercsényi, a földesur, Bécsben a haditanács előtt emelt panaszt.³ 1690. október 16.

Ezalatt a délvidéki hadjárat változó szerencsével folyt tovább. Tökölinek sikerült Drinápolyból kiindulva Erdélyt elfoglalnia, melynek fejedelmévé a szultán ki is nevezte. A török pedig Lippát, Belgrádot s Szendrőt szerezte vissza.⁴ De másfelől Erdély a kuruczokra nézve csakhamar elveszett, ép' úgy, mint az egész délvidékre fontos Nagyvárad is, melyet Heissler tábornok Tököli felmentő működése elle- | 1692. május
nére is visszafoglalt. A kurucz fejedelem már előbb kegyetlenül megszarolta városunkat, »elhajtotta t. i. a lakosok minden marháját s a város biráját, hogy tőle pénzt csikarhasson ki, kéménybe rán-

¹ Hornyik, Kecsk. tört. III., 258—259.

² U. o. II. 474—480.

³ Thaly, Bercsényi család, II. 27.

⁴ Kurze Beschreibung stb. 353—5, 364—377. Theatrum Europ. 1691—1695. 13—15. I. Késmárki Tököli I. és némely hiveinek naplói, Magy. tört. eml. II. oszt. XXIII. kötet 747. Karácsonyi, Békésvm. rég. évk. X. 64—5.

tatta fel, s ott, ahol az összeszűkül, lajtorjához kötöttetve, a kémény alá gyújtott tűz lángjával és füstjével kinoztatta.¹ Hasonló, sőt még nagyobb

52. sz. Heissler tábornok.²

kegyetlenségeket követtek el a föld népén | 1691. az e tájon tartózkodó császári csapatok is, mint amelyek jórésze Európa különböző népeinek salakjából gyűlt össze, melyet hazánkba nem a török elleni harc, mint inkább a kaland, rablás és zsák-

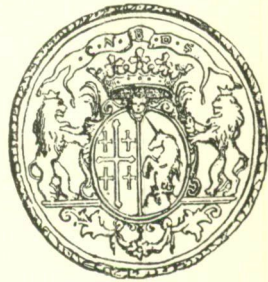
¹ Szőnyi Bénéámin lelkész a vásárhelyi ref. egyház jkvében, I., 2. l.

² Szalay—Baróthy, Magy. nemz. tört., III. k. után.

mánylás ingere vezetett. Ez alkalommal Auerperg tábornok Gyulát is megrohanta s a palánkot kirabolta és felégette, ezenkívül a vidék 16 török faluját minden élelmi és takarmánykészlettel együtt, mely található volt, felperzselte, népét pedig elhajtotta s megmaradt ingóságaival együtt Debreczen táján a szomszédos megyékben telepítette le, hogy a török e vidékre ne támaszkodhassék. Ily módon a később érkező kuruczok már csak a »ligeteken és pusztákon tekeregtek s . . . bizony, igen sokat éheztek és koplaltak«. Tököli fejedelem a maga leolvadt hadaival, melyek ekkor már nagyobb részét csak török és tatár csapatokból állítottak, Gyulát és vidékét elhagyja s előbb Belgrádba, majd ismét Drinápolyba húzódik alá itt maradt hajó- és szekérgészletéhez.

Gr. Bercsényi a Miklós fentebbi iszonyatoságokat nem akadályozhatta meg, de az az eszélylyel, bátorsággal és nemeslelkűséggel párosult eljárás, melynek példáit az ő és atyja, id. Bercsényi Miklós, részéről földesuri jogaik megóvása és gyakorlása tekintetében Borsod-megye törvényszéke és a bécsi haditanács előtt már évtizedek óta láttunk, lassanként minden irányban meghozta várt gyümölcseit. A praetendens földesurak nagyobb része különben is elhalt, vagy elveszítette tulajdonjogának emlékeit és iratait, a megmaradtak s magok a vásárhelyiek pedig gyöngék voltak az ellenálláshoz s utóbbiak minden tekintetben tanácsosabbnak látták felhagyni régi ellenségeske-

53. sz.

Bercsényi-czimer.¹

¹ Márki, Aradvm. tört. II. után.

désökkel a magasrangu és nagy befolyásu katonai földesuri család előtt meghajolni s lassanként egészen annak védő szárnyai alá huzódni, annyival inkább, mert a visszafoglalt területekre a királyi kormány már úgy is rátette kezét s annak minden közjövedelmeit, ide értve a földesuri s püspöki javadalmakat is, magának foglalta le.¹ A vásárhelyiek tehát nemcsak városuk területére nézve ismerték el egész készséggel Bercsényi jogait, hanem az általuk elfoglalt és használt szomszédos pusztákra nézve is, melyek után egy idő óta neki összesen 700 tallér adót fizettek. Most, hogy a várost a kóborló hadak folytonosan prédálták, a város követei Bercsényit családi kastélyában, a nyitramegyei Brunócban, keresték fel, hová ő ifju neje halála után gyermekei közé gyászával elhuzódott s adójok mérsékléséért esedeztek. Bercsényi engedett a rimánkodóknak s adójokat 200 arany fitra, vagyis 400 tallerra szállította le, melyhez azonban még különféle természetbeli szolgáltatások járultak.² 1691. aug. 12. Alig érkeztek azonban haza a követek, Bercsényi ismét elhagyta ősi családi fészket, hogy táborba szálljon a török ellen, részt vegyen Várád, Gyula ostromában, s majd novemberben szegedi állását elfoglalja.

Még ez évben Fecskés és Sámson birtokára nézve újabb bonyodalmak merültek fel a Semseyek közt. Semsey Péter ugyanis 400 magyar forinttal adósa lévén öccseinek, Zsigmondnak,

¹ A kir. kamara 1692.-ki levele Kecskemét, Kőrös, Czegléd városokhoz intézve, a váczy püsp. urad. ltrban.

² Bercsényi eredeti levele a vásárhelyiekhez a város ltrában, Rvi. I. cs. 1. sz., másolatok Csongrádmegye ltrában, Acta urbarialia és a gr. Károlyi nemz. bp. ltrában. Közölve Palugyainál, M.orsz. leguj. leir. IV. 508., Thaly, i. m. II, 44—45., Borovszky, Csanádm. tört., II. 229.

Jánosnak és Lászlónak, nevezett puszta falukat Serkéddelel, Mindszენტtel s még más három puszta negyed részével együtt azoknak tartozásába átengedte s erről nekik hiteles oklevelet adott. Az utóbb nevezett testvérek azonban az ügy illetén elintézésével nem elégedtek meg azon az okon, hogy a kérdéses területek annyit nem értek. Péter ennek következtében az engedményező levelet érvénytelenítvén, a birtokokat magának Semsey Zsigmondnak zálogosította el 200 m. frtban, kire azok kezelését a másik két test- | 1691. febr. vér is bizta.¹

Ez az osztozkodás az egri káptalan előtt ment végbe, melyről azonban idelelni, a hely színén, aligha tudott valaki. Itt ugyanis a mindinkább kegyetlenkedő háboru sanyaruságai és rettegetései tetőpontra hágtak. Az ország többi részéből már kiverték a törököt, csak az Alföld birtokáért küzdött az még makacsul, végső erőfeszítéssel. A szultán és nagyvezér Drinápolyban táboroztak s Tökölit is ide rendelték, honnét az, a mellé adott török-tatár csapatokkal bekalandozta Erdélyt s az Alföldet Gyula, Jenő, Szeged, Temesvár és Belgrád közt, majd itt, majd amott jelenvén meg, hogy megszarolja a gyér lakosságot s eleséget szállítson a szorongatott ozmán váraknak. Hasonlót műveltek a császári seregek is, melyek a Marostól északra eső vidékeknek általában urai voltak és semmitől sem riadtak vissza, hogy a török várak élmezését lehetetlenné tegyék s a lakott helyekről minden élést és pénzt magokhoz csikarjanak. A császári hadi biztosok zsarolása volt még valamennyi közt a legkegyetlenebb, mely Kecskemét vidékén is több falut és várost pusztított el, mint a 160 éves török iga,² — ami az

¹ Orsz. It. NRA fasc. 846, no 43. §. 13. b.

² Hornyik, III. 138—139, 181—182.

igen kemény télben borzasztó szenvedésekkel járt. Nemcsak a kuruc vezér riasztgatta az | 1692/3. Alföld megmaradt városait sorra, hogy, ha meg akarnak maradni, adózzanak és hódoljanak a töröknek: hanem maga a szultán is levelet írt ezeknek, hogy az emberélet és a vagyon csak úgy biztosittatik, hogyha Gyulára gabonát szállítanak. Másfelől a császáriak az egész télen át Péterváradot és Belgrádot ostromolván, a lakosságot arra kényszeríték, hogy a hadsereg részére a szállítás és élelmezés feladatait teljesítse. Mikor pedig ez erőfeszítésnek semmi haszna sem lett s a nagy sereg eredménytelenül visszavonult e helyről, Tököli és a török-tatár hadak Gyula s Debreczen irányában szerte kalandazva újra előzönlötték az Alföldet, kiméretlenül rabolva, embert és barmot kinezve és fogságra hurcolva.¹ A nagyvezér hadi jutalom fejében egy 30 ezer főnyi tatárhadnak Csanádvármegye elpusztítását engedte meg.² Egy másik 4000 főnyi török-tatár csapatnak feladatává tétetett Temesvárt s Gyulát eleséggel ellátni s a szultántól elpártolt Tiszamelléket szélére-hosszára elpusztítani. Ez okt. 7-én Martonosnál | 1693. táborozott, tűzzel-vassal pusztítva a föld népét. Croy herceg, a császári fővezér, Polland és Hofkirch tábornokokat küldé Szeged felé a rablók elébe, utóbbik azonban a rablókat csak Gyulánál érte utól, hol keményen meg is verte.³ Előbb azonban már átment az ítélet városunkon. A

¹ Kurze Beschreibung, 385—391, 400, Theatr. Europ. Contin., Csányi Sán., Magy. Krón. a Magy. Tört. tárban V. 154., Tököli Napl., Magy. tört. eml. II. 26, 75, 93, 100.

² Oltványi, A földéaki parókhia története, Magy. Sion 1866. 110. I. Borovszky, Csanádv. tört. I. 251. I.

³ Kurze Beschreibung stb. (hivatalos adatokat is felhasznál), 434. V. ö. Szalay, M. orsz. tört., Pest, 1857, V, 514, 515., Tököli naplója, 228, 237,

rabló török-tatár nép nev. oly erővel lepte meg, hogy védelemre, melyhez a lakosság különben sem volt fegyverkezve és szervezve, gondolni sem lehetett. Roppant számu lábas jóság esett prédául. A kapzsi tatárok mindent benyelének, minden értékesíthető ingóságot és jóságot hatalmukba kerítették s a lakosok egyrészéről még a gúnyát is lehuzták, úgyhogy elődeinkre nézve csupán a pusztaság élet megtarthatásáról lehetett szó, — aminek egyetlen módja volt a gyors menekülés. Elmenekülni a borzalmak színhelyéről, mint régente atyáik is tették s mint a körültek feködt, most pusztaság falvak lakói is cselekedtek! Lakóhelyöket idehagyva tehát, semmi nélkül, egy részben mezítelenül futottak a közeli s távolabbi községekbe, hova épen eljuthattak, habár a rablók tartóztatták és a maradásra kecsegtették őket, bántatlanságot ígérve, hogyha a törökhöz vissza pártolnak. Egyelőre Szeged, Győ, Tápé, Solt, Halas fogadták be leginkább »vendégszeretettel« a földönfutókat, kik jószívü gazdáiknál szolgálatot vállaltak, hogy épen ingyenélőknek ne mondattassanak.¹ A tatárok a város lakóházait nem gyujtották fel, mert maguknak is szükségök volt hajlékra, hol olykor meghuzódhassanak: de egyébként a pusztítás tökéletes volt. Valamint a lakóházak teljesen kifosztattak, úgy a városházánál és az egyháznál sem maradt meg semmi érték és semmi ingóság. Megsemmisült minden irat és minden felszerelés, kivéve Bercsényinek fentebb hivatolt 1691-diki levelét. Az összerablott marhákat jobbára a gyulai törököknek adták el a tatárok.

¹ Szőnyi Ben., Pető lázadása, a ref. egyház j.könyvében, I. 67. A város fölségkérvénye 1744-ből u. o. Dombrádi Gy. Novum anni 1723. universorum bonorum Comitiss Alexandris Károlyi . . . urbarium, 1150. l. a gr. Károlyi nemzets. bp. Itrban. A gr. Schlick számára készült összeírás 1702. márc. 2-ről u. o.

Mikor az év vége felé Horváth Ferenc, | dec. 12. Tököli egyik csapatvezére, Gyuláról Szeged felé zsákmányra indult, már Algyőig kellett hatolnia, hogy lakott helyet érjen, melyet éj idején felvert s meg is rabolt,¹ hogy Gyulára élést szerezhessen. Városunk nem létezett többé s kitöröltetett a községek sorából.² Vásárhely sorsára jutottak Szentés, Földeák, Békés, Vésztő, Szent-andrás s Csanád-megyének több községei, Kecskemét vidéke, a Jászkun kerület legnagyobb része, utóbbiak a császári katonák és hadi biztosok példátlan kegyetlenkedései és zsarolásai miatt.³ »Puszta az ország itt az végek felé«, írja Tököli a nagyvezérnek, »nincs hol teleltetni.«⁴ Maga a császári sereg is a várak és Debrecen felé húzódott el, mely város követői személyesen jelentették a honából kiszorult kuruc vezérnek, | 1694. márc. 12. hogy »hódolni kívánnának, de most fejöket sem merik felemelni, mivel a német kompániák laknak rajtok.⁵ Itt készülődtek ugyanis Gyula visszafoglalására, melyet már az éhség is ostromolt, mert a Maros és Szeged felől szintén erős csapatok állták útját az eleségszállító kurucoknak és törököknek. Végre hosszú zárlat után Polland tábornok megvitte a várat s ezzel együtt az utolsó erősség is elesett, melyre a török az Al- | dec. 21. földön támaszkodhatott! Még csak Temesvár maradt kezében, melynek visszafoglalása s a Ma-

¹ Tököli és főbb híveinek emlékirási, 135—136. V. ö. Békésvm. rég. évk. 1882., 69. (Karácsonyi értekezése.)

² Az ekkor tájon készült térképek közül lásd a Kaprinay gyűjteményében található térképeket. M. S. tom. CCC—XCI. (A korábbi térképirók előtt is ismeretlenek voltunk.)

³ Győri tört. és rég. füz., IV. 23., Hornyik, i. h.

⁴ Tököli, i. h. 204.

⁵ Tököli Napl. 340.

ros vonal védelme, az erdélyi összeköttetés fenntartása, a déli határ megerősítése s Belgrád szemmel tartása érdekében a császári hadak éveken át keresztül-kasul jártak vidékünkön. Lambion császári mérnökkari tiszt ez időben térképet és

54. sz. Dunai tartományok a XVII. század végén.

rövid leírást készítvén Szegedről és környékéről, a Tiszától Gyuláig nem talált emberi lakóhelyet. Csak Szentesről jegyzi meg, hogy »falu, magyarok lakják«, Makóról, hogy »nagy falu, de nem lakják, a házak mind romban hevernek«, rólunk pedig: »Washarel, nagy falu, hol a házak még megvannak, de nem lakják«...¹

¹ A térkép Bécsben, a közös hadügyminisztérium Itr.-ban. (Reizner János szives közlése.)